

CZU: 374.7

FACTORI CARE SUSȚIN ÎNVĂȚAREA TRANSFORMATIVĂ INTERGENERAȚIONALĂ LA PĂRINȚI

Laurențiu ȘOITU, Liliana - Camelia PAVEL

Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași (România)

Schimbările majore privind rolurile familiei în societatea actuală determină nevoia, din ce în ce mai stringentă, de educație și autoeducație a părinților pentru exercitarea rolului parental. Autorii pornesc de la ipoteza că învățarea transformativă – sintagmă datorată lui Mezirow – poate explica, într-o mare măsură, alegerile părintelui în acțiunile de parenting, prin procesul de reflecție critică care presupune descoperirea și depășirea limitelor pe care individul le are în gândire și în modul de a acționa. Verificarea ipotezei se va realiza printr-un studiu, care constă în interviuarea a 15 familii, fiecare cu trei generații de părinți în interiorul ei (G1 – bunicii, G2 – părinții, G3 – copiii care au un copil la rândul lor), însumând astfel 45 de participanți. Scopul a fost o mai bună înțelegere a învățării transformative prin identificarea factorilor care îi sprijină pe părinți în renunțarea la comportamentele considerate disfuncționale în relația cu copilul. Instrumentul care a stat la baza cercetării a fost un interviu de tip narativ prin care părinții au relatat diferențe și asemănări în stilul de parenting raportându-se la propriii părinți, strategii care i-au ajutat în depășirea obstacolelor pentru îndeplinirea cu succes a rolului parental și au evaluat impactul experimentării violenței în familie în devenirea lor ca părinți. Rezultatele arată că printre factorii care i-au determinat pe părinți să aibă o gândire transformativă regăsim: suportul social (dialogul cu partenerul romantic, dialogul cu alte persoane – rude, familie, specialiști), reflecția critică asupra experiențelor personale, contextul, nivelul de educație și motivația părintelui.

Cuvinte-cheie: *învățare transformativă, relația părinte-copil, gândire critică, discontinuitate intergenerațională în parenting, continuitate în parenting, violență în familie.*

FACTORS THAT SUPPORT INTERGENERATIONAL TRANSFORMATIVE LEARNING AMONG PARENTS

The major changes regarding the roles of family in the current society determine the more and more stringent need of parents to be educated or to self-educate in order to exercise their parental role. The article starts from the hypothesis that transformative learning – a phrase coined by Mezirow – can explain to a great extent the parent's choices in parenting actions, through the critical reflection process, which involves discovering and overcoming the limits of the individual's thought and action. The hypothesis will be assessed through a study, which consists in the interviewing of 15 families, each comprising three generations of parents (G1 – grandparents, G2 – parents, G3 – children who have a child, in their turn), with a total of 45 participants. The purpose was a better understanding of transformative learning by pointing out the factors supporting parents to give up on the behaviours considered dysfunctional in their relationship with the child. The instrument on which the research was based was a narrative interview, through which parents narrated differences and similarities in their parenting style, strategies that helped them overcome the obstacles in order to fulfil successfully their parental role. In addition, they assessed the impact of experimenting family violence in their becoming as parents. Outcomes show several factors that determined the parents to acquire a transformative thinking: social support (dialogue with the couple partner, dialogue with other persons – relatives, family and specialists), critical reflection on their personal experience, context, education level and parent's motivation.

Keywords: *transformative learning, parent-child relationship, critical thinking, intergenerational discontinuity in parenting, continuity in parenting, family violence.*

Introducere

Pregătirea pentru rolul parental se realizează, în special, pentru părinții cu nou-născut în familie, prin intermediul medicilor și asistentelor. De obicei, părinții acționează în acord cu instinctele, intuiția sau bazându-se pe propriile experiențe din copilărie. Pe măsură ce copiii cresc, nevoile parentale se modifică profund și apar contradicții majore între așteptările pe care le are părintele față de rol și ceea ce se întâmplă în realitate. În acest caz, un număr mic de părinți beneficiază de sprijin de specialitate pentru a depăși obstacolele impuse de rol, mai ales din cauza resurselor insuficiente.

Ipoteza de la care am pornit în realizarea studiului este că deși numărul părinților care participă la programe de educație parentală este redus, mare parte dintre adulții cu acest rol (parental) își ajustează experiențele astfel, încât rolul să fie îndeplinit conform așteptărilor individuale și sociale. Una dintre explicațiile acestei ajustări a adulților rezidă în conceptul de învățare transformativă.

Responsabili de dezvoltarea acestei teorii sunt Jack Mezirow și Paulo Freire. Cei doi văd învățarea transformativă prin lentile diferite: pentru Mezirow, procesul este unul rațional, iar pentru Freire – unul emancipator. Sensurile pe care părinții și le asumă reprezintă filtre prin care este interpretată experiența. Educatorii care lucrează cu această categorie de adulți trebuie să atingă în egală măsură dezvoltarea personală și schimbarea socială. Învățarea este puternic ancorată în înțelegerea a ceea ce se întâmplă în viața adulților și are la bază exemple din viața reală.

Mezirow explică procesul învățării ca pe o succesiune ciclică de secvențe: experiența, incapacitatea de a mai face față cu succes rolurilor sociale de îndeplinit, reformularea, reconstrucția propriei concepții asupra realității și a locului său în această lume, reintegrarea în societate dintr-o nouă perspectivă [1, p.52]. P.Cranton afirmă că învățarea transformativă include ideea că oamenii schimbă modul în care își interpretează experiențele și interacțiunea cu lumea: „Individul devine conștient de faptul că are o viziune limitată sau distorsionată. Dacă individul poate examina critic această viziune, este deschis la alternative și își schimbă frecvent viziunea asupra lucrurilor, atunci și-a transformat unele elemente despre cum va acorda sens lumii” [2, 23]. După cum putem vedea, concepția lui Cranton este apropiată de cea a lui J.Mezirow [3–7], ambele punând accentul pe rolul predominant al cogniției în învățarea transformativă. În definițiile ulterioare, Cranton [8] a fost influențată de ideile lui J.Dirckx [9,10] și a abordat învățarea transformativă ținând cont și de rolul emoțiilor și al spiritualității în apariția acesteia.

Învățarea între generațiile de părinți cu privire la practicile parentale poate fi continuă sau discontinuă. În opinia lui Van Ijzendoorn [11], continuitatea intergenerațională în practicile de parenting reprezintă procesul prin care o generație, în mod intenționat sau nu, influențează valorile și comportamentele de parenting ale generației următoare prin intermediul socializării și geneticii, dar și cu ajutorul altor mecanisme (de exemplu, cultură, nivel de educație etc.). Deși este larg acceptat faptul că parentingul este determinat de factori individuali, de factori care țin de copil, precum și de factori contextuali [12], încă este valabilă ipoteza conform căreia felul în care părinții au fost tratați când erau copii modelează felul în care ei se vor raporta la propriul copil [13]. Continuitatea în parenting poate fi stimulată prin afișarea aceluiași gene între generații, dar și prin împărtășirea aceluiași circumstanțe fizice și sociale. De cealaltă parte, transmiterea familială nu este absolută. Studiile relevă o transmitere diferențiată în funcție de numeroși factori: categoria socioeconomică, nivelul studiilor, traiectoria socială și aspirațiile părintelui; sexul, rangul nașterii, vârsta, gradul de receptivitate/rezistență a copilului; tipul de coeziune familială etc. [14, p.208]. Una dintre explicațiile pentru apariția discontinuității intergeneraționale este legată de modul în care părinții percep conținuturile pe care le-ar putea transmite (modelul familial, de exemplu). Dacă acestea sunt văzute ca inutile sau piedici în dezvoltarea și integrarea socială a copilului, părinții renunță să le mai transmită copiilor și le modifică. În momentul în care există continuitate și discontinuitate între generații în familie, înseamnă că există variabile din afara familiei care modifică valorile și comportamentul membrilor familiei.

Discontinuitatea parentingului între generații poate fi analizată în baza unor motive obiective ale individului, dar și subiective. Când spunem motive obiective, ne referim la evoluția societății, respectiv a tehnologiei, pe când motivele subiective se referă la faptul că fiecare generație știe mai mult decât cea din urmă. În opinia prof. L.Șoitu [15], învățarea sensurilor experiențelor de la o generație la alta implică o serie de stadii ale învățării, precum: conștientizarea problemei; trezirea interesului pentru informare suplimentară asupra problemei; schimbarea atitudinii; schimbarea comportamentului ca urmare a modificării atitudinii și fixarea unui comportament nou prin valorificarea a ceea ce a fost învățat și asumat de către adult.

Metodologia

Lotul de participanți a fost constituit din 45 de părinți, respectiv 15 familii alcătuite fiecare din 3 generații de părinți. Prescurtările G1, G2 și G3 care apar în prezentul studiu reprezintă cele trei generații de părinți. G1 este prima generație sau generația bunicilor (N= 15), G2 este a doua sau generația părinților (N= 15), iar G3 este a treia generație (N= 15), nepotul/nepoata lui G1. G3 este părinte la rândul său. Principalul criteriu de selecție a celor 15 familii a fost existența celor trei generații de părinți în fiecare familie. Participanții au fost selectați atât din mediul rural, cât și din mediul urban, cu vârste diferite și au participat voluntar la studiu, după ce li s-au explicat condițiile de confidențialitate a datelor oferite.

Zona geografică din care au fost selectați participanții este Moldova, mai exact județele: Vrancea (4 familii), Bacău (4 familii), Iași (4 familii) și Suceava (3 familii). În privința confesiunii religioase, 80% din participanți au declarat că sunt ortodocși și 20% catolici.

Instrumentul de cercetare a fost interviul semistrukturat cu 15 întrebări (cu răspuns închis și deschis). În descrierea rezultatelor, vor fi prezentate doar o parte din datele analizate, cele care au legătură cu scopul enunțat mai sus. Interviuurile au fost înregistrate și apoi transcrise, după ce în prealabil participanții au răspuns individual la întrebările adresate pentru a se evita contaminarea rezultatelor.

Rezultate obținute

În privința continuității intergeneraționale a practicilor de parenting, rezultatele scot în evidență faptul că doar practicile de parenting pozitive au fost transmise de la o generație la alta de părinți. Răspunsurile părinților arată că o relație maritală pozitivă în cuplu implică omogenitatea în atitudini a partenerilor conjugal, ceea ce duce la o transmitere mai intensă a unei atitudini în context intergenerațional. Dintre respondenți, 4 părinți din G1 au declarat că au preluat fie modelul parental, fie anumite comportamente fără a le numi. Majoritatea răspunsurilor de similaritate cu familia de origine au vizat grija și dragostea față de copil, apropierea copilului de divinitate, dragostea față de carte, atitudinea față de muncă și comportamentele de răbdare și îngăduință. Această continuitate între generații poate fi tradusă prin învățarea de tip transmisiv în care părinții doar au preluat comportamentele preferate de parenting fără a le pune sub semnul întrebării în relația cu propriul copil. Cel mult, le-au adaptat, însă nu le-au transformat.

În privința discontinuității intergeneraționale în practicile de parenting, experimentarea violenței fizice sau verbale în familia de origine a avut un impact major în renunțarea la anumite practici și comportamente de la o generație la alta de părinți. 56% din părinții care au participat la acest studiu au declarat că au fost expuși sau implicați în familia de origine la certuri violente, bătăi între părinți sau agresiuni asupra lor (a copiilor). Cauza majorității evenimentelor negative a fost consumul de alcool al tatălui. Dintre cei 25 de părinți care au declarat existența evenimentelor negative în familie, 6 au subliniat că evenimentele au fost minore în sens de certuri între părinți, fără violență fizică.

Principalele comportamente pe care părinții le-au lăsat în urmă de la o generație la alta sunt: evitarea pedepselor corporale, renunțarea la comportamentul agresiv al unuia dintre părinți, renunțarea la acordare de libertate copilului și impunerea unei severități mai mari din teama de a nu apărea comportamente indezirabile. Alți părinți din G2 și G3 au adoptat o atitudine mai puțin autoritară față de copil, în timp ce alții au pus accentul pe dimensiunea educațională și au făcut tot posibilul pentru a-și trimite copiii la școală.

Factorii care au stat la baza învățării de tip transformativ a părinților de la o generație la alta sunt analizați mai jos, aceștia fiind identificați în răspunsurile date de participanți.

1. *Spportul social* (dialogul cu ceilalți)

În acord cu teoriile constructiviste, cei care sunt implicați în procesul de învățare își împărtășesc experiențele și resursele cu ceilalți pentru a crea noi cunoștințe. Practic, oamenii își construiesc sau își dezvoltă semnificații personale din propriile experiențe și le validează prin intermediul interacțiunii și comunicării. După cum spune și J.Mezirow, împărtășirea experienței cu ceilalți este o componentă necesară a învățării transformative.

În cadrul suportului social, în baza interviurilor, au fost identificate următoarele surse de suport: partenerul romantic, părinții/socrii, prietenii, preoții, medicii, asistentele din spital și alte rude.

a) *Partenerul romantic*

Un prim subfactor, care este valabil și în discontinuitatea intergenerațională a comportamentelor dure de parenting, este influența partenerului romantic. Relația părinte-copil este una complexă și necesită a fi studiată mai ales în contextul relației dintre părinți. Comunicarea caldă și pozitivă din partea partenerului reduce probabilitatea ca celălalt partener să afișeze comportamente de parenting abuziv chiar și atunci când acesta din urmă are un trecut în care a fost tratat abuziv de părinți (în calitate de copil sau adolescent). În privința evenimentelor problematice din familie, majoritatea părinților au evaluat ca fiind foarte importantă înțelegerea cu partenerul și faptul de a ști că vor fi sprijiniți de partener la nevoie.

Exemple de răspunsuri din interviuri:

„...am încercat să-mi implic soțul în misiunea de părinte. Copilul a avut doi părinți care interveneau în educarea lui (a copilului), nu doar unul cum făcea mama” (mamă G2, interviu nr. 2).

„Am avut sprijin enorm din partea familiei și a unei prietene. Partenerul a fost, de asemenea, un umăr pe care am putut plânge” (mamă G3, interviu nr. 3).

b) *Dialogul cu alte persoane (familie, alte rude, specialiști etc.)*

După cum sugerează și literatura de specialitate, suportul social poate fi de mai multe tipuri: emoțional, instrumental, informațional și apreciativ. Suportul emoțional se referă la exprimarea emoțiilor de empatie, dragoste, încredere și cel mai adesea vine din partea prietenilor apropiați și a familiei. Întrebați dacă au resimțit sprijinul unor persoane importante în depășirea situațiilor problematice, majoritatea respondenților au declarat că familia și prietenii ocupă primul loc. În fond, pe lângă suportul emoțional, familia și prietenii sunt furnizori și de sprijin informațional, instrumental și apreciativ sau care vizează autoevaluarea persoanei aflate la nevoie.

Exemple de răspunsuri din interviuri:

„Am avut ajutor din partea părinților mei și a socrilor” (mamă G1, interviu nr. 7).

„De ajutor mi-a fost mama mea, nașa de botez, dar și faptul că mă rugam des la biserică” (mamă G1, interviu nr. 10).

„Aveam prietene cu care vorbeam, mă mai plângeam, dar ele știau ce se întâmplă, mă mai sfătuiau, mă încurajau, și mama mă mai ajuta așa cum putea” (mamă G2, interviu nr. 5).

2. *Reflecția critică asupra experiențelor personale*

Când vorbim despre învățare transformativă, reflecția critică însumează două elemente: primul se referă la a fi critic cu tine însuși și al doilea la capacitatea de a analiza critic fiecare eveniment care este problematic pentru relația părinte-copil. Reflecția critică, alături de dilema dezorientării, poate fi și ea un eveniment care activează învățarea transformativă.

Reflecția critică poate fi stimulată prin aflarea unor noi informații, a unor noi moduri de abordare sau perspective care vin în contradicție cu premisele și convingerile anterioare ale părintelui cu privire la relația părinte-copil. Cu alte cuvinte, părintele își pune următoarele întrebări: „De ce am încadrat problema astfel? Există alte moduri prin care pot conceptualiza problema?”

Religia și relația pe care un părinte o stabilește cu un reprezentat religios poate fi, de asemenea, o sursă care să îndemne părintele la a reflecta critic și a-și pune sub semnul întrebării unele comportamente din relația părinte-copil. Mulți părinți au declarat în interviuri că rugăciunea și discuțiile cu preotul prezintă o mare însemnătate pentru ei, dar și un sprijin real atunci când se regăsesc în situații dificile, ca părinți.

Exemple de răspunsuri din interviuri:

„Discuțiile cu alte mămică, lecturarea unor cărți despre creșterea copilului și dorința mea de a nu face aceleași greșeli ca ale părinților mei” (mamă G2, interviu nr. 1).

„Cu siguranță, faptul că ne-am informat și am avut ocazia să participăm la acel curs de parenting unde am și putut să împărtășim experiențele proprii cu alți părinți și să învățăm unii din greșelile altora” (mama G3, interviu nr. 3).

„Exemplul negativ din familie m-a determinat să vreau mai mult de la mine ca părinte” (mamă G3, interviu nr. 5).

3. *Contextul*

Răspunsurile părinților au indicat importanța contextului (economic, social și politic) în dezvoltarea lor. La nivelul primei generații de părinți, temele centrale legate de context sunt sărăcia și implicarea sistemului politic în devenirea lor de părinți. Din fericire, imaginea familiei de atunci este reprezentată ca cea în care tatăl era, de cele mai multe ori, unic întreținător al familiei, iar mama avea în grijă treburile casnice, respectiv creșterea și educarea copiilor. Începând cu generația a doua, lucrurile încep să se schimbe, în sensul în care ambii părinți sunt nevoiți să muncească și petrec, inevitabil, un timp mai scurt cu propriii copii.

Generația a treia de părinți este cea mai afectată de context. Părinții muncesc din ce în ce mai mult pentru a le asigura copiilor un trai bun, dar și pentru împlinirea în plan profesional. O mămică chiar a declarat că se simte norocoasă pentru că nu are un loc de muncă și poate petrece un timp mai mare alături de copilul ei. Valorile societății s-au schimbat atât de mult de la prima generație de părinți (vârsta de 70-80 ani), încât actualul context în care ne aflăm este perceput de părinți ca fiind confuz și instabil. Pe de altă parte, în unele domenii, ca cel al educației, contextul oferă mai mult decât în trecut, însă nu suficient pentru provocările lumii actuale.

Exemple de răspunsuri din interviuri:

„Contextul m-a influențat mult. Dacă aveam o situație materială mai bună, poate aș fi putut să-mi salvez soțul ca apoi să întreținem noi casa, nu doar eu și fata” (mamă G1, interviu nr. 10).

„Cred că am fost influențată din plin. Am fost nevoită să renunț la serviciu, apoi m-am integrat foarte greu pe piața muncii, dar nu a fost în zadar. Reușita copilului mi-a adus fericire în familie” (mamă G2, interviu nr. 10).

4. Nivelul de educație

Acest factor, educația, poate fi decisiv, întrucât stabilește nivelul până la care părintele poate merge în interpretarea și reinterpretarea propriilor comportamente și experiențe. Din analiza interviurilor se poate observa că în unele familii, pe măsură ce a crescut nivelul de educație, s-au îmbunătățit și practicile parentale și părinții au conștientizat cu o mai mare ușurință ce atitudini, practici și comportamente au necesitat rafinare sau înlocuire.

5. Motivația părintelui

Din răspunsurile părinților la interviuri se poate observa că motivația lor a fost decisivă în reflectarea asupra unui comportament (în legătură cu copilul) și modificarea acestuia. În mare parte, motivația lor pentru învățare este intrinsecă. Consecințele acestui tip de motivație sunt bine cunoscute în literatura de specialitate. În momentul în care părintele adult decide să învețe noi informații care să-l ajute în depășirea nevoilor personale, avantajele sunt următoarele: reține și aplică pe termen lung ceea ce a învățat, este interesat și mulțumit chiar dacă procesul este greu și se percepe pe sine ca fiind mai competent în rolul pe care îl are (de părinte, în cazul de față). Motivația adultului pentru a învăța diferă în funcție de propria sa experiență, de atitudinile și aptitudinile pe care le deține.

În momentul în care adultul nu este pregătit să se implice în procesul de învățare transformativă, acest lucru poate fi cauzat de anumite bariere ca factori demografici, condiții socioeconomice și care țin de educație și determinanți culturali.

Exemple de răspunsuri din interviuri la întrebarea: În cazul identificării diferențelor între propriile practici parentale și cele din familia de origine, care credeți că este determinantul acestor schimbări? –

„Nu am vrut să mai repet suferințele prin care am trecut eu dar și soțul. Și am avut și mulți oameni care m-au sfătuit de bine în relația cu copiii (preotul, mai ales)” (mamă G2, interviu nr. 3).

„...Dorințele mele proprii și poate schimbările rapide din societate și cerințele ei...” (mamă G3, interviu nr. 10).

Concluzii

Învățarea transformativă se instalează din momentul în care adultul devine conștient de concepțiile și ideile care îl constrâng în a-și împlini rolul parental conform propriilor expectanțe sau a celor sociale și începe (de unul singur sau sprijinit din mediul extern) să identifice modalități alternative de a răspunde situațiilor cu care se confruntă, asumându-și astfel riscuri diverse (de exemplu, riscul de a greși, de a fi criticat de ceilalți etc.). Învățarea transformativă nu este un proces imediat. Nu putem vorbi de învățare care transformă în contextul unor schimbări circumstanțiale și care, de cele mai multe ori, nu sunt alegerile indivizilor, ci, mai degrabă, presiuni exercitate de diverși agenți.

Originea schimbărilor în practicile parentale pornește de la nevoile resimțite de părinți în calitate de copii. Aceste nevoi au fost conștientizate și, mai apoi, transformate în acțiuni care să îmbunătățească diada părinte-copil. Inevitabil, conștientizarea problemelor, a necesității de a accepta schimbarea și de a căuta noi moduri acționare îi determină pe părinți să-și pună sub semnul întrebării modul în care gândesc și să-și identifice limitele pe care le au în interpretarea experiențelor de orice fel. Practic, deși există și alți factori care contribuie la apariția discontinuității intergeneraționale în comportamentele de parenting (cu precădere, cele dure sau ineficiente), este necesar să luăm în calcul și motivația părinților de a se implica într-un proces de învățare (transformativă), în care ei dețin controlul și gestionează modul în care se schimbă, dar și momentul propice în care își doresc schimbarea.

Rezultatele studiului pot fi utilizate de specialiștii care lucrează direct sau indirect cu părinții, implicit de adulții care îndeplinesc acest rol în vederea armonizării solicitărilor de rol cu trăirile lor interioare. Totodată, pot fi un punct de pornire în realizarea unor programe de sprijin pentru părinți cu scopul de a îmbunătăți practicile parentale și comunicarea părinte-copil-terțe persoane.

Referințe:

1. SAVA, S. Educația adulților – identitate, problematică. În: *Educația adulților, baze teoretice și repere practice* / Palos R., Sava S., Ungureanu D. (coord.). Iași: Polirom, 2007, p.15-47.

2. CRANTON, P. Individual differences and transformative learning. In: J.J. Mezirow & Associates (Eds.). *Learning as transformation: Critical perspectives on a theory in theory in progress*. San Francisco: Jossey-Bass, 2000.
3. MEZIROW, J. *Education for perspective transformation: Women's re-entry programs in community colleges*. New York: Teacher's College, Columbia University, 1978a, p.1-59.
4. MEZIROW, J. Perspective transformation. In: *Adult Education*, 1978b, no.28, p.100-110.
5. MEZIROW, J. A critical theory of self-directed learning. In: S.Brookfield (Ed.). *Self-directed learning: From theory to practice (New Directions for Continuing Education, 25)*. San Francisco: Jossey-Bass, 1985, p.17-25.
6. MEZIROW, J. *Fostering critical reflection in adulthood*. San Francisco: Jossey-Bass, 1990.
7. MEZIROW, J. *Transformative dimensions in adult learning*. San Francisco: Jossey-Bass, 1991.
8. MEZIROW, J. Understanding transformation theory. In: *Adult Education Quarterly*, 1994, no.44(4), p.222-232.
9. DIRKX, J.M. Images, transformative learning and the work of soul. In: *Adult Learning*, 2001, no.12(3), p.15-16.
10. DIRKX, J. Engaging emotions in adult learning: A Jungian perspective on emotion and transformative learning. In: E.W. Taylor (Ed.). *Teaching for change: Fostering transformative learning in the classroom. New Directions for Continuing and Adult Education*. San Francisco: Jossey-Bass, 2006, no.109, p.15-26.
11. VAN IJZENDOORN, M.H. Intergenerational transmission of parenting: A review of studies in non-clinical populations [Electronic version]. In: *Developmental Review*, 1992, no.12, p.76-99.
12. BELSKY, J., JAFFEE, S. The Multiple Determinants of Parenting. In: Cicchetti D., Cohen D. (Eds) *Developmental Psychopathology*, 2nd (ed.). Vol.3: *Risk, Disorder and Adaptation*. New York, Wiley, 2006, p.38-85.
13. SERBIN, L., KARP, J. Intergenerational studies of parenting and the transfer of risk from parent to child. In: *Current Directions in Psychological Science*, 2003, no.12, p.138-142.
14. STĂNCIULESCU, E. *Sociologia educației familiale (vol.I). Strategii educative ale familiilor contemporane*. Iași: Polirom, 1997, p.208.
15. ȘOITU, L. *Educația adulților: Curs*. Iași: Editura Universității „Al. I. Cuza”, 2003.

Prezentat la 07.12.2016